

Čas a změna

Vynález pojmů a pojmovosti postavil už nejstarší filosofové před vážný problém: pojem nám dovoluje se vrátit k „témuž“, ale nikoli k téže skutečnosti, neboť žádná skutečnost nezůstává vskutku „být touž“ ve smyslu neměnnosti. Všechno je v ustavičném pohybu, jak vyznával Hérakleitos. K jakému „témuž“ nám tedy může dovolit se vrátit? Nepochybně nemůže jít o žádnou „skutečnost“, jestliže přijmeme, že veškerá skutečnost se ustavičně proměňuje – jako nelze dvakrát vstoupit do téže řeky. Ale protože naše zkušenost nám dosvědčuje, že se opravdu můžeme za pomoci pojmu vrátit k „témuž“, a o tom těžko můžeme pochybovat, je nasnadě se dopustit jiné chyby, totiž popřít, že se skutečnost doopravdy stále proměňuje. Tak soudili především eleaté. Pregnantní podobu tomu dal Parmenidés, podle něhož „jsoucí“ nikdy nebylo a nikdy nebude, nýbrž vždy „jest“. Důsledkem bylo ovšem popření času jako skutečnosti, což ovšem nemohlo nikoho přesvědčit, neboť čas a vnímání času jako skutečného je neoddělitelné nejen od naší zkušenosti, ale byl nepochybně zakoušen již v dobách starších, archaických, třeba v mýtu. A ještě Sofoklés měl o čase velké mínění, neboť podle něho čas rodí skryté, a to, co se ukázalo, zase skrývá. A tak Aristotelés, který bral zkušenost vždycky vážně, proměnlivost skutečných věcí nepopíral, ale svou pochybnost dal najevo aspoň tím, že prohlásil, že o tom, co se mění, není žádné vědění možné. Zdá se tedy, že skutečnost může být proměnlivá, ale i neproměnná, ovšem vědět něco můžeme jen o tom, co se nemění. Jak to tedy vyřešily pozdější doby? Jak to řešíme my dnes?

(Písek, 190314-1.)